

ПОВЕДІНКОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ НА СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ РИНКАХ

Сучасний етап розвитку світових фінансових ринків відбувається в умовах глибоких геополітичних зрушень, що формують принципово нову архітектуру глобальної фінансової системи. Посилення військових конфліктів, розширення санкційних режимів, загострення торговельних протистоянь, розрив логістичних і фінансових ланцюгів, а також формування нових геоекономічних альянсів створюють середовище високої невизначеності та асиметрії інформації. За таких умов геополітичний фактор трансформується у системну детермінанту фінансової нестабільності, що визначає не лише короткострокову динаміку функціонування фінансових ринків, а й довгострокові траєкторії глобального руху капіталу.

Особливістю сучасного фінансового середовища є домінування неекономічних сигналів у процесі прийняття інвестиційних рішень. Політичні заяви, військові події, санкційні очікування та інформаційні сигнали дедалі більше витісняють традиційні макроекономічні індикатори, що зумовлює необхідність переходу до врахування основних положень поведінкової економіки, у межах якої ключову роль відіграють когнітивні викривлення, емоційні реакції та колективні очікування інвесторів [1, с. 68].

Геополітичний ризик у сучасних умовах проявляється через комплекс взаємопов'язаних аспектів впливу. З одного боку, він безпосередньо впливає на економічні процеси, спричиняючи порушення торгівлі, зниження виробничої активності, погіршення боргової стійкості та зміну платіжних потоків. З іншого боку, не менш вагомим є поведінковий аспект, у межах якого колективне сприйняття ризику, страх і невизначеність значно підсилюють фінансову реакцію суб'єктів економіки. Саме поведінкові детермінанти виступають ключовими чинниками трансформації інвестиційних рішень. Інвестори дедалі частіше приймають рішення під впливом емоцій, очікувань та інформаційних сигналів, а не на основі фундаментального аналізу поточної ситуації на світових фінансових ринках, що призводить до посилення волатильності, формування асиметричних ринкових реакцій і виникнення нелінійних ефектів у динаміці фінансових активів.

Серед ключових поведінкових детермінант, що визначають трансформацію фінансових ринків, особливе місце займає «ефект стадності». У ситуації геополітичної нестабільності інвестори схильні орієнтуватися на поведінку більшості або на дії великих інституційних учасників, сприймаючи їх як носіїв більш достовірної інформації. У результаті цього навіть незначні політичні сигнали можуть спричинити масові синхронізовані продажі або

купівлю активів, що призводить до лавиноподібних змін ринкових цін і масштабного перерозподілу капіталу. Зокрема, «ефект стадності» яскраво проявився після початку повномасштабної війни росії проти України у лютому–березні 2022 року, коли за оцінками Institute of International Finance відтік портфельного капіталу з ринків, що розвиваються, перевищив 30 млрд. доларів США лише за один місяць [2]. Найбільших втрат зазнали країни Центральної та Східної Європи, зокрема Польща, Угорщина та Румунія, причому інвестори масово скорочували позиції незалежно від фундаментальних показників розвитку економік цих країн, орієнтуючись на поведінку великих глобальних інституційних інвесторів.

Іншим важливим проявом поведінкової трансформації є феномен «втечі до безпечних активів» [3]. В умовах зростання невизначеності інвестори прагнуть мінімізувати ризики шляхом переміщення фінансових ресурсів у активи, які суб'єктивно сприймаються як найбільш надійні. До таких активів належать золото, державні облігації розвинених країн, резервні валюти, зокрема долар США, швейцарський франк і японська єна. При цьому рішення щодо інвестування часто приймаються не на основі об'єктивної оцінки дохідності, а під впливом психологічного прагнення уникнути втрат, що є ключовим постулатом поведінкової економіки. Детермінанта «уникнення втрат» у поєднанні з ефектом «втечі до безпечних активів» проявилася у глобальному перерозподілі капіталу на користь фінансових центрів розвинених країн. У періоди пікової геополітичної напруги у 2022 році дохідність 10-річних казначейських облігацій США знижувалася приблизно на 70–90 базисних пунктів, що свідчило про різке зростання попиту на безпечні активи. Паралельно індекс долара США досяг рівня близько 114 пунктів, що стало максимумом за останні два десятиліття, тоді як центральні банки, за даними World Gold Council, придбали понад 1000 тон золота у 2022 році [4]. У гео економічному вимірі це означало концентрацію капіталу в країнах G7, які сприймаються як найбільш надійні юрисдикції.

Значну роль у формуванні ринкової динаміки відіграє також надмірна реакція на новини. У сучасному інформаційному середовищі будь-який політичний сигнал миттєво поширюється глобальними медіа, що провокує швидку і часто непропорційну реакцію фінансових ринків. У результаті цього цінові коливання значно перевищують реальний масштаб економічних змін, що свідчить про домінування поведінкового компонента у процесах ціноутворення. До прикладу, надмірна реакція фінансових ринків на інформаційні сигнали чітко проявляється у динаміці товарних ринків, зокрема під час загострення конфлікту на Близькому Сході у жовтні 2023 року, коли ціни на нафту марки Brent зросли приблизно на 8–10 % протягом кількох днів після появи новин [5], незважаючи на відсутність реальних змін у фізичних обсягах постачання, що свідчить про домінування очікувань та інформаційних сигналів над фундаментальними факторами попиту і пропозиції.

Тісно пов'язаним із цим є поведінкове явище «інформаційних каскадів», коли учасники ринку приймають рішення, спираючись не на первинну

інформацію, а на поведінку інших інвесторів. У ситуації інформаційної асиметрії це призводить до формування процесів «снігової лавини», у межах яких панічні настрої або, навпаки, надмірний оптимізм швидко поширюються на глобальному рівні. Саме інформаційні каскади пояснюють, чому локальні політичні події здатні викликати глобальні фінансові коливання. Інформаційні каскади як поведінкова детермінанта особливо яскраво проявилися під час банкрутства Silicon Valley Bank у березні 2023 року, коли вкладники за один день вивели понад 40 млрд. доларів США, а загальний відтік коштів із регіональних банків перевищив 100 млрд. доларів протягом кількох днів [5]. Капітал швидко перемістився у найбільші фінансові установи США, що спричинило різке падіння ринкової капіталізації банківського сектору. У цьому випадку рішення інвесторів формувалися не на основі аналізу фінансової звітності, а через копіювання поведінки інших учасників ринку.

Ефект інформаційної доступності проявився у переоцінці ризиків країн, географічно наближених до зони конфлікту, зокрема Польщі, Литви та Словаччини, у яких спостерігалось зростання показників ризику, зокрема суверенних кредитно-дефолтних свопів (CDS), навіть за відносно стабільних макроекономічних умов, що прямо вказує на схильність інвесторів переоцінювати ризики під впливом інтенсивного медійного висвітлення політичних подій.

Відтак, сучасна трансформація світових фінансових ринків відбувається за логікою: геополітичний імпульс породжує поведінкову реакцію, яка зумовлює зміну структури міжнародних потоків капіталу та формує нову конфігурацію глобального фінансового простору. У цьому процесі вирішальну роль відіграють не лише об'єктивні економічні фактори, а й суб'єктивне сприйняття ризику, рівень довіри та інформаційна тональність міжнародного середовища.

Одним із ключових наслідків геополітичних зрушень є фрагментація світових фінансових ринків. Відбувається поступове розмежування глобального фінансового простору на окремі блоки, у межах яких капітал рухається відповідно до принципів політичної сумісності, санкційної безпеки та стратегічної довіри [6]. Це проявляється у переорієнтації інвестиційних потоків, регіоналізації фінансових ринків і посиленні ролі альтернативних фінансових центрів.

Санкційні режими відіграють у цьому процесі особливу роль, перетворюючись на інструмент перерозподілу фінансових ресурсів. Вони змінюють доступ до міжнародних ринків капіталу, платіжної інфраструктури та технологічних ресурсів, що змушує інвесторів враховувати не лише економічні параметри активів, а й їхню санкційну вразливість і політичну сумісність. У результаті фінансові рішення дедалі більше формуються під впливом страху вторинних санкцій і ризику втрати доступу до глобальних фінансових систем. Найбільш показовим прикладом є санкції проти росії після 2022 року, які суттєво обмежили її доступ до міжнародних ринків капіталу та глобальної платіжної інфраструктури, зокрема системи SWIFT. Унаслідок цього відбулося різке скорочення іноземних інвестицій, замороження близько 300 млрд. доларів

міжнародних резервів, а також переорієнтація фінансових потоків на альтернативні юрисдикції, насамперед в Китай та Індію. Інвестори, у свою чергу, почали масово уникати активів, пов'язаних із санкційно вразливими країнами, навіть у третіх державах, що посилює ефект, так званих, вторинних санкцій і спричинило перерозподіл капіталу на користь країн G7. Іншим прикладом є санкційна політика США щодо Ірану, яка призвела до фактичної ізоляції країни від глобальної фінансової системи. Це змусило Іран перейти до альтернативних механізмів розрахунків, включаючи бартерні схеми та використання національних валют у двосторонній торгівлі, що, у свою чергу, трансформувало структуру міжнародних платіжних потоків і інвестиційних рішень партнерів.

Не менш важливим чинником трансформації є торговельні війни, які змінюють структуру глобальних виробничих і фінансових ланцюгів. Вони стимулюють релокацію виробництва, переорієнтацію інвестицій і формування нових економічних центрів тяжіння. У таких умовах капітал рухається не лише відповідно до економічної ефективності, а й під впливом очікувань щодо геополітичної стабільності та доступу до стратегічних ресурсів. Зокрема, протистояння між США та Китаю з 2018 року і його суттєве загострення у наступні 2024-2025 роки. Запровадження взаємних тарифів призвело до зміни глобальних виробничих ланцюгів і релокації виробництва. Так, значна частина американських і транснаціональних компаній почала переносити виробничі потужності з Китаю до Мексики та В'єтнаму, що супроводжувалося перерозподілом прямих іноземних інвестицій. За оцінками міжнародних організацій, обсяги інвестицій у виробничий сектор В'єтнаму зросли на десятки відсотків упродовж кількох років, що прямо пов'язано зі зміною вектору торговельних зв'язків. Крім того, торговельні обмеження у сфері напівпровідників, ініційовані США щодо Китаю, стимулювали формування нових технологічних альянсів, зокрема за участю Японія та Південна Корея, і водночас сприяли масштабному інвестуванню у локалізацію виробництва чипів у США та Європі, що супроводжувалося перерозподілом капіталу на сотні мільярдів доларів у межах програм індустриальної політики, таких як CHIPS Act.

Відмітимо, що світові фінансові ринки еволюціонують у складну адаптивну систему, у якій ключовими факторами стають довіра, інформаційна репутація, геополітична сумісність та психологія сприйняття ризику. Така трансформація зумовлює посилення нелінійності та асиметричності ринкових реакцій, що ускладнює прогнозування динаміки руху фінансових потоків та підвищує значення подальших поведінкових досліджень.

Таким чином, геополітичні зрушення не лише змінюють структуру світових фінансових ринків, а й трансформують саму логіку прийняття інвестиційних рішень, у якій суб'єктивні чинники дедалі більше переважають над об'єктивними економічними параметрами, що обумовлює необхідність розвитку нових теоретико-методологічних підходів до аналізу глобальних фінансів, що враховують поведінкові аспекти та їхній вплив на міжнародний рух капіталу.

Список використаних джерел

1. Сидор І. П., Квасниця О. В. Поведінкова парадигма трансформації світових фінансових ринків під впливом нового геополітичного порядку. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2026. № 2 (20). С. 61-74. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/782/592>
2. Enhancing Resilience amid Uncertainty. April 2025. Global Financial Stability Report. International monetary fund. URL: <https://www.imf.org/en/publications/gfsr/issues/2025/04/22/global-financial-stability-report-april-2025.com>
3. Сидор І. П. Поведінкова корекція фінансових рішень суб'єктів економіки як управлінська технологія в системі публічних фінансів. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2026. № 1 (59). С. 108-121.
4. World Bank. (2025). Global Economic Prospects, June 2025. Washington, DC: World Bank. doi: 10.1596/978-1-4648-2193-6. License: Creative Commons Attribution CC BY 3.0 IGO
5. Geopolitical risks: implications for asset prices and financial stability. International Monetary Fund. April 2025. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/gfsr/2025/april/english/ch2.com>
6. Сидор І. П. Позикові фінанси через призму поведінкового підходу у публічних фінансах. *Світ фінансів*. 2025. Випуск 3. С. 40-61. DOI: 10.35774/SF2025.03.040